

„ДА БЪДЕ ДЕН” - ХРИСТО СМИРНЕНСКИ

(анализ)

В историята на българската литература стихосбирката на Хр. Смирненски „Да бъде ден” дълго време се интерпретира като етапен текст, който маркира един „от върховете на революционната поезия” и е част от емблематичната парадигма Ботев - Смирненски - Вапцаров. В основата на тази идеологическа концепция, стои доминантата на „пролетарската идея” и изборът на лявата естетика като определяща художествена програма. От гледна точка на историческия и културен фон поетическите текстове на Смирненски се ситuirат в контекста на ключови европейски и български политически събития - Октомврийската революция в Русия /1917/, въстанието на спартакистите в Берлин /1919/, опитът за установяване на червена власт в Унгария; засилване на социалистическото движение и влиянието му в България. Тази противоречива и динамична обществено-политическа ситуация, възникнала след Първата световна война пролетарската идеология чрез поезията на „слънчевото дете на революцията” определя като „бунта на робите” и го превръща и мултиплицира в емблематичен образ на съвременността.

Образите на мрака и нощта са емблематични за много от стихотворенията на Христо Смирненски-поетът на града. Те са представяни в различни дискурси, но във повечето творби носят едно и също послание и семантично значение, а именно подчертаването на мизерията и нищетата на екзистенцията в бездушния град. В стихотворението „Да бъде ден!” е ясно очертан/маркиран/ мотивът за тъмнината, препращащ към смъртта, подсилен от смисловите значения на кръста и Бога в творбата.

Стихотворението „Да бъде ден!” е част от текста на представителната книга на Хр. Смирненски. В нея се разчита на съпричастността на читателя към колективна социална принадлежност и може да различи определен модел на света, на историята. Всъщност придържайки се към комунистическата идеология книгата гради концепция за света, в която историята му е история на робското, проявено чрез различни лица, сегашността е времето на действието, на предстоящия апокалипсис, а бъдещият свят е с неясни, но пронизани от светлина и правда контури. Така историческото време в своята конкретност изчезва, защото различните лирически картини съграждат един-единствен сюжет: на класовата борба, на историята като история на сблъсъка между господари и роби. Страданието е хиперболизирано, страдащият човек - идеологизиран, социалната жал - безмерна. Личните истории са по-маловажното, те се отнасят само към типологията на общото преживяване на света, което в разбирането на поета не е лично, индивидуално, а колективно, политическо.

„Да бъде ден!” е текст, който може да бъде определен като програмен, но толкова заради заявяването на някаква естетическа програма, а поради факта, че синтезира основните смисли, идеи механизми на изграждане на лирическите образи в книгата. Именно защото по отношение на композицията е първи текст,

определя стратегията на четенето на книгата. Императивът на заглавието асоциира с властовата позиция на изговарящия го, препраща към стилистиката на евангелския текст /"Стани и ходи" , казва Христос на Лазар и го съживява/. Антиномията ден-нощ, светлина-мрак, гради не само смисълът на конкретния текст, но го вписва в библейската митологема за сътворението като трансформацията на хаоса в космос. Типично за лирическото говорене на Смирненски, текстът може да бъде определен като лирически наратив, ясно се очертава сюжет, /което по принцип не е характерно за поезията/. Това е разказ за времето на мрака или още по-точно за безвремието на хаоса и страданието, които носят обаче в себе си копнежа по светлина и другост. Началото подчертава доминантата на мрака, на страшното, чрез анафоричното повторение на лексемата „нощ“, както и цялата лексика, която носи конотациите на смъртта. Вторите два стиха изграждат персонифициран образ на „земята“, подчертавайки нейната женскост, но маркирайки отново чрез детайла на изтичащата кръв обесията на смъртта. стихотворението припомня времето на Гея, на митологичните образи и сюжети отпреди християнския модел. Образът на демона, свързан с войната, е не само един от тривиализираните образи на злото в поетическия текст на Смирненски. Той събира различни културни кодове - и като образ на Сатаната, и като алегория на убийците на Спасителя, и като представител на хтоничните сили на мрака. По-нататък в текста се появява и образът на „златний бог“, който може да бъде интерпретиран като вариант, друго назоваване на демоничното. На равнището на митологемните образи той се асоциира с продължаващия ужас на „железния век“, свързан с петото поколение хора, създадено от златния бог Зевс. Друг вариант на този образ в поезията на Смирненски е „златний телец“, идолът, който Моисей разрушава. Проблематичен и ключов е образът на кръста:

*Сред мрака непрогледно гъст
стърчи злокобен силует
на някакъв грамаден кръст
и хиляди тълпи отворед
вървят, подгонени натам
от яростта на златний бог.*

В християнския културен контекст кръстът е силно натоварен със символическо значение - знак на мъченичеството, но и на спасението, на саможертвената смърт. Би могъл да активира асоциация с Христовия образ, с великото и патетичното. В „Да бъде ден!“ обаче определението „някакъв“ по-скоро „разрушава“ това очакване, настоява да го изведе от този контекст. Той не изглежда място на спасението, защото е видим само чрез своя „злокобен силует“ - вписва се повече в страшното и мрачното, център е като че ли на хаоса. Тълпите са едновременно „подгонени натам“ и „нижат се натам“ - в самото движение е проектирана обърканост, непоследователност. Образът на „тълпата“ също е емблематичен за поетическия свят на Смирненски. Той е антиномията на демоничното. В него се вписва едновременно страдалческото, жертвеността, но той е и субектът, този на когото принадлежи бъдещето. В стихотворението те също са едновременно безпомощни, потърпевши от злото, но носят копнежа по другото:

очите молят светлина

*един копнеж, една мечта
гори и се топи в душите.....*

Персонификацията и повторението „един“ подчертават тоталността, целостта, единността на образа. Именно като носители на това диалектическо противоречие - между страданието и ясната идея за спасение, тълпите са тези, на които принадлежи трансформационната сила, в основата ѝ е викът „Да бъде ден!“.

Поетическият език на Смирненски носи белезите на постсимволизма, но в цялостната концепция за света и човека, той демонстрира отрицание на символистическия постулат за двумирието. Боравенето със символи е по-скоро на равнището на клишето или пък символът се трансформира в алегория, типичните символистични трафарети са пренесени в чужда за тях художествена цялост и така стилизирани са лишени от виталност и смислова продуктивност.

Двата свята, според идеологията на тази поезия, са видими, съприсъстват, но и радикално се отричат. Топосът на тяхната среща е градът, градското пространство и още по-конкретно - улицата.

Стихотворението на Христо Смирненски „Да бъде ден!“ синтезира основната идейна и естетическа кондиция на неговата поезия – за решителния миг на настоящето, за диалектиката между минало, настояще и бъдеще, за това, че съвременността носи в себе си трансформационния потенциал в образа на тълпите и за неотменната вяра, че бъдещето ще бъде коренно различно и негово проявление ще бъде светлината на деня. Ако светът в своето настояще се символизира чрез всички конотации на нощта и е свързан със смъртта и смъртното, то лирическият глас във финала внушава, че перспективата може да бъде антиномна, да донесе светлината на деня, което означава да пребори силите на мрака.